

Özel Okullara Sağlanan Teşvikler

Fadime Deniz Yüksekbulgu

Günümüzde hemen her alanda hız kazanan özelleştirme süreçleri eğitim alanında da yaygınlaşmış ve özel okulların eğitimdeki payı hızla artmıştır. Eğitim hakkı, hem ulusal hem uluslar arası hukuksal metinlerde yer alan doğal bir haktır. Ancak eğitimin piyasalaşması, serbest piyasada alınır satılır, üzerinden kar edilip parası olanın ulaşabileceği bir meta haline gelmesi, bazı eşitsizliklere yol açmıştır. Bu durumda alt gelir grubundaki öğrenci ve aileler dezavantajlı, eğitimden yoksun gruplar olmaya başlamıştır. Diğer yandan özel okulların daha nitelikli eğitim verdiği yönünde algı oluşturulurken, özel okullara gitmek isteyen öğrencilere yalnızca eğitim-öğretim desteği sağlanmakla kalmayıp, özel okul açmak isteyen yatırımcılara da KDV istisnası, gümrük vergi muafiyeti, vergi indirimi, faiz desteği, arazi tahsisi, sigorta primi ve gelir vergisi stopajı destek unsurları sağlanmıştır.

Bu araştırmanın amacı, 2014-2019 yılları arasında devlet tarafından özel okullara sağlanan teşvikler ve öğrencilere verilen eğitim-öğretim desteğine ilişkin özel okullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma sonucunda özel ortaöğretim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin eğitim-öğretim desteği hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu görülmüştür. Yönetici ve öğretmenler eğitim-öğretim desteğinin, öğrencilerin özel okul tercihlerinde etkili olduğunu ve devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğitimin kamusal mal olduğunu ve sosyal devlet anlayışı bağlamında değerlendirildiğinde, eğitim hizmetinin devlet tarafından üstlenilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Devlet teşvikinin alt gelir grubunda bulunan öğrencilere bir katkısı olmadığı, daha çok orta ve üst gelir grubunun işine yaradığı belirtilmiştir. Yönetici ve öğretmenler özel okullara sağlanan teşviklerin, öğrencilerin eğitim hakkı ve fırsat eşitliğine bir katkı sağlamadığını ifade etmiştir. Ayrıca teşvik başvuruları esnasında ailelerin gelir durumunu doğru beyan etmedikleri ve teşviklerin asıl gereksinim sahiplerine ulaşmadığı görüşü ortaya çıkmıştır. Araştırmada yönetici ve öğretmenler özel okul ücretlerinin her coğrafi bölgede farklılık göstermesi nedeniyle eğitim-öğretim desteğinin sabit olmamasını ve okul ücretlerine bağlı olarak oransal verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Yüksebulgu, 2021).

Genel olarak giderleri devlet bütçesinden karşılanmayan eğitim-öğretim kurumları, “özel okul” olarak adlandırılır. Devlet okulları dışında kalan, anaokulundan üniversiteye kadar eğitim-öğretim veren bu okulların sahipleri, gerçek kişiler ya da yardım kuruluşları, vakıflar olabilir. Özel eğitim kurumları, 8.2.2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası’nda belirtilen Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği kapsamında belirtildiği gibi, Millî Eğitim Bakanlığının denetimi altında faaliyet gösteren

ve ücret karşılığında eğitim-öğretim hizmetini veren yerli, yabancı ya da tüzel kişiler tarafından açılmış olan eğitim verilen yerlerdir. Devlet okullarının uygulamakla zorunlu olduğu Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim ve öğretim programlarını aynı düzeydeki özel okulların da uygulama zorunluluğu vardır (Uygun, 2003).

Yine aynı yönetmeliğin 6. maddesi gereğince düzenlenen rapor ve belgeler incelenerek uygun bulunanlara bakanlıkça kurum açma izni ve işyeri açma ve çalışma ruhsatı düzenlenir (MEB, 2014). Özel Okullara yönelik teşvikler, 19.06.2012 tarih ve 28328 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2012./3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 20.06.2012 tarih ve 28329 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ" hükümleri kapsamında uygulanmaktadır. Teşvik Belgesi için başvuru, valilik uygun görüş yazısı ile Ekonomi Bakanlığına yapılması gerekmektedir (MEB, Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği 2014). Teşvikler, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ya da gayri maddi destek, yardım ve özendirmelemdir (DPT,2007; Akt. Eser, 2011). Altıntop'a (2006) göre teşvikler, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmada özel sektörün katkısını sağlamak, girişimlerin yatırım, ihracat vb ekonomik çalışmalarda bulunma isteğini güçlendirmek amaçlarıyla devletin kullandığı araçlardır.

Günümüzde piyasalar giderek serbestleşmiş, devletler doğrudan üretim çalışmalarından çok piyasalardaki düzenleyici ve denetleyici çalışmalara yönelmiş ve piyasaların dengelerinin kendi iç dinamikleri yoluyla belirlenmesi sürecine geçilmiştir. Ancak bu süreçte devletler piyasa müdahalelerini azaltmamış, tam tersine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler daha fazla iktisadi kalkınma programları ve dolayısıyla teşvikler uygulamışlardır (Markusen ve Nesse, 2007; Akt. Eser,2011).

MEB bütçesinden tasarruf tedbirleri bağlamında 35 milyar TL'lik kesinti kararı alınırken, 14 özel okul ve 1 özel yurt teşvik listesine alınmıştır. KDV'den muaf olma, %80'e varan vergisel indirim gibi ayrıcalıklar da tanındığı belirtilmiştir. (Bir Gün Gazetesi, 2019)

Eğitim bir haktır ve eşitlik gerektirir. Bu hakkın kullanılması için uygun koşulların oluşturulması devletin sorumluluğundadır. Devlet kamusal eğitime yeterli bütçeyi ayırmalı ve bu bütçeyi gereksinimi olan tüm bölgelere eşit olarak dağıtmalıdır. Özel sektöre yapılan ayrıcalıklar ve sağlanan finansal destekler eğitim hakkını ve eğitimde eşitlik ilkesini ihlal etmektedir. Bu çalışma özel sektöre ait okullara devlet tarafından finansman ve diğer mali nitelikli destekleri incelemiş, bu destekleri eğitim hakkı ve eğitimde eşitlik ilkesi ekseninde sorunsallaştırmış ve bu destekleri özel ortaöğretim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin görüşleriyle birlikte incelemeyi amaç edinmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesininin 26. maddesinde belirtildiği gibi, temel eğitim herkes için bir haktır ve herkese ücretsiz olarak sağlanması,

devletin sorumluluğundadır. Yine bu maddede yükseköğretim için kişinin yeteneğine göre yararlanılması öngörülmüştür. Ancak, 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan politikalar ve uygulamalarla özel okulların devlet tarafından desteklenmesi, 1990'lı yıllarda devlet okullarında alınan eğitime katkı payı ya da zorunlu kayıt parası, yükseköğretime girişte uygulanan standart sınav ve harçlar ile bu hak adilce kullanılmamıştır (Aksoy, 2005).

Türkiye ekonomisinin dışa açılması ve kamunun özel kesime kaydırılması, 24 Ocak 1980 kararları ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile olmuştur. Dünya Ticaret Örgütü'nce hazırlanan ve Ocak 1995'te yürürlüğe giren Hizmet Ticareti Genel Sözleşmesi (GATS), kamusal hizmetleri küresel güçlerin etkisi altına almış ve yerel olanı küresele tabi olmaya zorlamıştır. Türkiye bu anlaşmayı 26 Mart 1995'te imzalayarak bütün yükümlülüklerini yerine getirmeyi kabul etmiş sayılmıştır. Bu sözleşme ile eğitim uluslararası arenada "alınıp satılan bir mala/metaya" dönüştürülmekte, eğitim kurumları da bu "malı" üreten ve satan ticarethaneye dönüşmektedir (Eğitim Sen, 2005).

Gelir dağılımını ölçmekte en çok kullanılan ve Türkiye'de de kullanılan yöntem "Gini Katsayısı" yöntemidir. Türkiye'de hesaplanan gini katsayısı ve diğer ölçümlere bakılacak olursa, Türkiye'nin en zengin%20'lik kesimi, en yoksul %20'lik kesiminden yaklaşık sekiz kat daha fazla gelir elde etmektedir. Bu ölçümler sonucunda oluşan gini katsayısı 0,41'dir (TÜİK,2012). Katsayının bu kadar yüksek olması toplumda önemli ölçüde fırsat eşitsizliği yaratmaktadır. Yüksek standartlı fırsatlara ulaşmanın bir bedeli olduğu ve her kesim bu bedeli ödeyemeyeceği için fırsat eşitliğinden söz etmek olanaklı değildir. Bu noktada eşitsizlikleri giderme anlamında kamunun önemli görevleri bulunmaktadır. Türkiye'de uygulanan eşitsizliği dengeleyici politikalarından ilki "transfer harcamaları" dır. Hasta, yaşlı ve öğrenci kesimleri, kamu harcamalarından yararlanmaktadır. Bu durum zengin ile yoksulun arasındaki uçurumu tamamen kapsatmasa da ufak bir miktar dengelemektedir. Transfer harcamalarının yanı sıra bir diğer önlem de merkezi ve yerel yönetimlerin uyguladığı "sosyal politikalar" dır. Sosyal politikaları uygularken kamu görevlilerinin tek çıkarının toplumsal çıkar olması beklenirken, bu politikaları uygulayan karar verici kamu görevlileri bireysel çıkarlarını düşünmektedirler. Beklenen bireysel çıkarların en başında "oy kaygısı" gelmektedir. Bu nedenle sosyal politikalar uygulanırken hep bir sonraki seçimin kaygısı kamu görevlilerinin üzerindedir. Bu durum da sosyal politikaların uygulanması gerektiği hedef kitleyi büyük ölçüde saptırmaktadır. Karar verici konumundaki kamu görevlileri sosyal politikaları kısa vadeli düşünüp siyasi yandaşlık ilkesine göre dağıtmaktadır. Bu durum akıllara "Türkiye Cumhuriyeti'nin bir sosyal devlet mi? Yoksa bir sadaka devleti mi?" sorusunu akıllara getirmektedir. Bu soru ne zaman sosyal devlet olarak yanıtlanır ya da bu soruya hiç gerek duyulmazsa ancak o zaman adaletli bir sosyal politika uygulanabildiğinden bahsedilebilir. Ekonomide fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için devletin sosyal politikalar uygulaması

yanında toplumu bilinçlendirmeyi hedef alan eğitim politikaları da izlemesi gereklidir. Ekonomik anlamda eşitliğin artırılması amacıyla gerçekleştirilen transfer harcamalarının daha şeffaf ve hesap verilebilir bir düzene sokmak için farklı uygulamalara gidilebilir (Yaşar, 2014).

Sosyo-ekonomik açıdan en dezavantajlı olan %6'lık kesim ile görece sosyo-ekonomik durumu daha iyi olanların çocuklarının özel okulda eğitim almasını kolaylaştırmak amacıyla devlet tarafından yapılan özel okul eğitim-öğretim desteği arasındaki olağanüstü fark, eğitim alanındaki derin fırsat eşitliğini açıklamaktadır. MEB tarafından yapılan özel okul teşviki, kişinin bulunduğu eğitim kademesinin tümünü kapsamaktadır. Özel okul teşviki verilecek öğrenciler tespit edilirken; öğrencinin başarı durumuna, ailesinin aylık gelirine, ailede öğrenim gören kardeş sayısına, anne-babanın durumuna, öğrencinin aldığı disiplin cezalarına bakılmaktadır (MEB, 2019).

1982 Anayasası'nın 42.maddesine göre "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz". Ancak yukarıdaki bulgular bize sosyo-ekonomik duruma bağlı olarak eğitim hakkının da bireyden bireye farklılık gösterebileceğine işaret etmektedir. Oysa Callinicos'un da dediği gibi asıl adaletli olan tüm bireyler için oyun alanının eşitlenmesidir (Mercik, 2015).

Batının demokrasi kültüründe kabul gören en yaygın eşitlik savı fırsat eşitliği ile koşullarda eşitlik. Fırsat eşitliğini anlamak koşullarda eşitlik fikrini anlamaya göre nispeten daha kolaydır ve bu iki kavram birbirine yakından ilişkilidir. Fırsat eşitliği içerik olarak, önemli toplumsal kurumlarda yer alabilme hakkının herkese tanınması ve evrensel esaslara özellikle başarı ve yetenekle ilişkili olması anlamına gelmektedir. Fırsat eşitliği, yetenekli olanları ve bu yeteneklerini kendi bireysel başarıları için rekabet ortamında çıkarlarına kullananları ödüllendirir. Ancak aile, sahip olduğu avantajları çocuklarına aktarabildiği ölçüde, başarı yarışının başlangıç noktasında aslında bir eşitsizlik olduğunu fark eder. Örneğin gelir düzeyi düşük olan ailelerin çocukları ailelerindeki yoksulluklarla yarışa başlayacaktır.

Bu bağlamda fırsat eşitliğinin gerçek bir anlama sahip olabilmesi için, koşullarda eşitliğin yarışa katılanların aynı noktadan ve engelsiz bir şekilde yarışa başlamaları sağlanmalıdır. Fırsat eşitliğine dair en radikal eşitlik fikri sonuçlarda eşitlik. Diğer bir deyişle başlangıç noktasındaki avantaj ve dezavantajlara bakılmaksızın devletin, tüm fırsatlarını kullanarak "sonuçlarda" eşitliği sağlamasıdır. Sonuçlarda eşitlik fikri, başlangıçlardaki eşitsizlikleri ve toplumsal eşitliği sağlama yönünde ilerleme kaydedecektir. Örneğin kadınlar, çocuklar ve bazı etnik azınlıklar gibi daha az avantajlı ya da pozitif herhangi bir ayrıcalığı olmayan grupların lehine ayrıcalıkların oluşturulması, sonuç eşitliğini güvence altına alarak fırsat eşitsizliğini giderme yönünde çıkarlar sağlar (Turner, 1997; Akt. Uçkaç, 2003).

Devletin özel okullara sağladığı eğitim-öğretim desteğine ilişkin özel

ortaöğretim yönetici ve öğretmenlerinin görüşleri, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla ayrıntılı biçimde araştırılmıştır.

Araştırmaya katılan özel ortaöğretim okullarının yönetici ve öğretmenlerine öncelikli olarak, devletin özel okullara sağladığı eğitim-öğretim desteği hakkında görüşleri olup olmadığı sorulmuş ve buna göre katılımcılar belirlenmiştir. Araştırmaya katılan tüm görüşmecilerin eğitim-öğretim desteği hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmadıkları, konudan yüzeysel haberdar oldukları görülmüştür. Katılımcılardan eğitimin kamusal mal ya da bireysel mal olma özellikleri, sosyal devlet anlayışı bağlamında eğitim-öğretim desteğini değerlendirme, teşviklerin alt gelir grubuna etkisi, eğitim hakkı ve fırsat eşitliği gibi başlıkları değerlendirmeleri beklenmiştir. Bunun yanında teşviklerin uygulayıcısı konumunda oldukları için eğitim-öğretim desteğine başvurular sırasında ailelerin yaşadığı sorunlar, başvuru ölçütleri ve özel okulların bölgelere göre fiyat farkının olması ancak teşvik miktarının sabit kalması hakkındaki görüşleri sorulmuştur.

Katılımcılar, sosyal devlet anlayışı, eğitim hakkı ve fırsat eşitliği, kamusal eğitim-öğretim desteğinin uygulanış biçimleri ve süreçte yaşanan sorunlara ilişkin görüşlerini ve deneyimlerini anlatmışlardır. Katılımcıların başlıklar hakkındaki görüş ve deneyimlerine bulgular ve yorumlar kısmında ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Özel ortaöğretim yönetici ve öğretmenleri, öncelikli olarak özel okula gidebilmeyi bir şans olarak görmekte ve devlet okulları ile özel okullar arasında "nitelik" bakımından oldukça üst düzey fark olduğunu ve pandemi döneminde de bunun kanıtlandığını düşünmektedir. Yöneticilerin genelinde, özellikle orta ve alt düzeyde okul ücretine sahip okulların yöneticileri teşviklerden memnun ve devam etmesi yönünde istekleri bulunmaktadır. Ücretleri oldukça yüksek rakamlardan oluşan özel okulların yönetici ve öğretmenleri verilen teşvik miktarından şikâyetçi olup daha fazla miktar beklentisine girmiştir.

Katılımcıların büyük bir kısmı, eğitimin kamusal mal olduğunu, Türkiye'nin sosyal devlet olduğunu, eğitimde her çocuğun eşit haklara sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak katılımcılar eğitimin özel sektör eliyle daha nitelikli ve nitelikli olması için devletin bu hizmeti tamamen onların eline bırakması gerektiğini belirtmektedir. Görüşmecilerden eleştirel olan eğitimciler az da olsa bulunmakta ve sistemi sorgulamaktadır. Bu eleştirel eğitimciler, kamu okullarının güçlendirilmesi gerektiğini, özel okulların varlığını sorgulamak gerektiğini, teşvik miktarının az ya da çok olmasının önemi olmadan bir devletin özel okula bu şekilde yönlendirme, yol gösterme ve özendirilmelerinin olmaması gerektiğinin farkındadırlar ve konuyu derinlemesine, çok yönlü eleştirebilmektedirler.

Eğitim-öğretim destek miktarı ve kontenjanının yeterli bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca eğitim-öğretim desteğinin geçmişteki haliyle alt gelir grubundaki bir çocuğa özel okula gitme fırsatı tanımamaktadır.

Özel okula bütçe ayıran aileler, teşvikten bağımsız olarak karar almaktadırlar. Dolayısıyla teşvikler, öğrencilere eğitim hakkı ve fırsat eşitliği de sağlamamaktadır.

Teşvikleri, bazı görüşmeciler burs gibi değerlendirmekte ve yalnızca başarılı, disiplin sorunu olmayan, yoksul çocuklara verilen bir destek gibi algılamaktadır. Eğer böyle bir özendirme var ise ve biz anayasada sosyal devlet olarak yer alıyorsak devlet eğitim-öğretim çağındaki her çocuğa koşulsuz, eşit ve kolay erişilebilir şekilde destek olmalıdır. Ancak o zaman eğitim hakkı ve fırsat eşitliğinden söz edilebilir.

Aileler eğitim-öğretim desteğine başvurular sırasında, adalet ve şeffaflık sorunu yaşamaktadır. Yapılan her görüşmede her görüşmecinin ilk olarak değindiği nokta gelir beyanının doğru yapılmaması ve birçok yoksul, ihtiyaç sahibi aileye teşvik çıkmazken birçok zengin, hiç ihtiyacı olmayan aileye teşvik çıkabilmektedir.

Görüşmeciler, özel okul ücretlerinin coğrafi bölgelere göre değişmesinin kira vb giderlerinin artmasından ya da azalmasından dolayı normal olduğunu, bu nedenle de teşviklerin de bu oranda artış ya da azalış göstermesi, hatta çok yüksek ücretli okullara hiç teşvik verilmemesi gerektiği yönünde görüşler bildirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, H. H. (2005). Küresel Kapitalizmin Kamusal Eğitime Etkileri. *ABECE Dergisi*, 232, 2-8.
- Bir Gün Gazetesi. (2019). *MEB Bütçeyi Bitirdi, Okul İnşaatları Durdu*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/meb-butceyi-bitirdi-okul-insaatlari-durdu-269388> Erişim tarihi: 09 Ekim 2019
- Eğitim Sen. (2005). *Eğitim Sorunları Dosyası*. Eğitim Sen Yayınları: Ankara.
- Eser, E. (2011). Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler. (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi). Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara, Türkiye. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/EmreEser.pdf> Erişim tarihi: 22.06.2020.
- MEB (2014). *Eğitim-öğretim Desteği*. Erişim adresi: https://ookgm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=432 Erişim Tarihi: 7 11. 2019.
- MEB (2019). *Örgün Eğitim İstatistikleri*. Erişim adresi: https://sgb.meb.gov.tr/meb_ıys_dosyalar/2019_09/06141052_meb_istatistikleri_organ_egitim_2018_2019.pdf Erişim tarihi 7 Eylül 2019.
- Mercik, V. (2015). *Eğitimde Fırsat Eşitliği, Toplumsal Genel Başarı ve Adalet İlişkisi: PISA Projesi Kapsamında Finlandiya ve Türkiye Deneyimlerinin Karşılaştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye.
- Uçkaç, A. (2003). *Eğitimde Fırsat Eşitliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Uygun, S. (2003). Türkiye'de Düünden Bugüne Özel Okullara Bir Bakış (Gelişim ve Etkileri). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36, 1-2.
- Yüksekbulgu, F. (2021). *Özel Okullara Sağlanan Teşvikler ve Öğrencilere Verilen Eğitim Öğretim Desteğine İlişkin Yönetici ve Öğretmenlerin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.